

**ПрАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

ЗАЛОЗНИЙ РОМАН ЮРІЙОВИЧ

УДК 343.985:343.712

**КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ТА РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ, ВЧИНЕНИХ
НА ВОДІЇВ АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом».

Науковий керівник – доктор юридичних наук,
ІГНАТЮК Олег Володимирович,
Київський апеляційний суд, слідчий суддя.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України
ТАГІЄВ Садіг Рза Огли,
Академія державної пенітенціарної служби
України, завідувач кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології;

кандидат юридичних наук,
ПИНЯГА Руслан Орестович,
радник Голови Національної поліції України.

Захист відбудеться «05» березня 2021 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.142.05 ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» за адресою: 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у Міжнародному бібліотечно-інформаційному центрі ім. Ярослава Мудрого ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» за адресою: 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2.

Автореферат розіслано «04» лютого 2021 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Ю. П. Тимошенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Забезпечення безпеки особи, суспільства та держави від загроз злочинних посягань – найбільш пріоритетне завдання всіх інститутів державної влади в Україні. Однією з умов розбудови України як демократичної правової держави європейського зразка є якісне оновлення системи кримінальної юстиції, інституції якої здатні забезпечити охорону прав і свобод людини, боротьбу зі злочинністю, захист інтересів суспільства та держави. Під час реалізації Кримінально-процесуального кодексу (КПК) України (2012 р.) докорінно змінено модель кримінального провадження, правовий статус його учасників, процесуальну форму досудового розслідування та судочинства загалом.

Сучасний стан криміногенної ситуації в Україні характеризується значним зростанням кількості нападів на водіїв автотранспортних засобів. На фоні загального зниження рівня злочинності, число вчинених розбійних нападів у загальній її структурі за 2015–2020 рр. зросло на 27 % (з 1,6 тис. до 2,2 тис.), а питома вага розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів збільшилася з 5,8 % до 11,0 %, зокрема у 2015 р. вчинено 93 таких напади або 5,8 % від загальної кількості розбоїв в Україні, 2017 р. – 108 (6,7 %), 2018 р. – 154 (9,6 %), 2020 р. – 177 (11,0 %). Упродовж 2020 р. всіма правоохоронними органами було викрито 293 організовані злочинні групи, що більше, ніж у 2018 р. – 288, 2017 р. – 210, 2015 р. – 185, але такі цифри скоріше відображають лише здатність системи кримінальної юстиції виявляти та реєструвати діяльність злочинних спільнот. Насправді ж організована злочинність має значно вищі показники, які важко виявити через її високу латентність.

Розбійні напади, вчинені на водіїв автотранспортних засобів, характеризуються відкритим, незаконним, насильницьким нападом на транспортні засоби, поєднаним з посяганням на здоров'я і життя людей, що носить, як правило, зухвалий, ретельно спланований, достатньо високий рівень виконання, груповий організований характер із застосуванням вогнепальної зброї й спрямований на заволодіння автотранспортом і матеріальними цінностями. Унаслідок таких нападів часто гинуть не тільки водії, а й сторонні люди. Жертвами розбійних нападів стають переважно особи, які займаються приватним перевезенням громадян (24 %); водії, які здійснюють міжміські та міжнародні перевезення вантажів і пасажирів (22 %); водії-любители, які здійснюють несистематичні перевезення пасажирів (11 %); підприємці та працівники комерційних організацій (7 %).

Варто зауважити, що в процесі досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 187 Кримінального кодексу (КК) України, недооцінюється складність розслідування в умовах очевидності, встановлення винних, оскільки підготовка і вчинення таких розбійних нападів здійснюються на високому рівні. Така позиція призводить до зниження активності слідчих, неналежного виявлення та фіксації слідової інформації, допускаються слідчі помилки, не досліджуються якісно та в повному обсязі всі обставини кримінального

провадження, що призводить до необґрунтованих рішень, у результаті чого порушуються загальні засади розслідування.

Окремі положення криміналістичної методики розслідування корисливо-насильницьких злочинів досліджували у своїх працях такі вчені, як: В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. І. Василичук, О. І. Возгрін, А. Ф. Волобуєв, І. В. Гора, Л. Я. Драпкін, А. В. Дулов, В. А. Журавель, В. С. Зеленецький, А. М. Кислий, О. І. Козаченко, І. І. Когутич, В. О. Коновалова, В. К. Лисиченко, В. О. Образцов, М. А. Погорецький, О. С. Саїнчин, Д. Б. Сергєєва, Є. Д. Скулиш, Р. Л. Степанюк, О. В. Таран, О. Ю. Татаров, Тагієв С.Р., В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалова, П. В. Цимбал, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько, О. О. Юхно, М. П. Яблоков та інші. Різні аспекти виявлення та розслідування кримінальних проваджень (справ), пов'язаних із нападом на водіїв автотранспортних засобів, досліджувалися в дисертаціях В. В. Тіщенка (2004 р.), В. І. Завидняка (2009 р.), О. Д. Терещука (2011 р.), О. П. Ващук (2012 р.), О. М. Завадського (2014 р.), А. М. Костири (2014 р.), Я. Л. Варшавець (2019 р.), О. М. Ягольника (2020 р.).

Вагомий внесок згаданих учених у розроблення проблематики є безперечним, однак аналіз слідчої практики показує, що криміналістичні рекомендації загального характеру з розслідування розбійних нападів, розроблені без урахування специфіки їх окремих видів і підвидів, особливостей вчинення таких діянь організованими злочинними групами, не завжди дають бажані результати, а іноді просто не використовуються фахівцями-практиками. Наразі є потреба у розробленні окремої криміналістичної методики організації розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій (СРД) та негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД), використання спеціальних знань в умовах чинного кримінального процесуального законодавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 287/2015); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (Указ Президента України № 1000/2011, розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126); Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр. (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.). Дисертацію виконано як частину Загального плану науково-дослідної роботи ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» на 2014–2018 рр. «Теоретико-методологічні засади становлення української державності і соціальна практика: політичні, юридичні, економічні та психологічні проблеми» (номер державної реєстрації 0113U007698).

Тему дисертації затверджено Вченою радою ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» 25 лютого 2015 р. (протокол № 1) та уточнено 30 травня 2018 р. (протокол № 5).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розроблення криміналістичних теоретичних положень і практичних рекомендацій,

спрямованих на удосконалення організації й тактики розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів.

Для реалізації зазначеної мети необхідно виконати такі *задачі*:

- визначити теоретичні основи формування методики розслідування розбійних нападів;
- систематизувати способи вчинення розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів;
- розкрити зміст і взаємозв'язки предмета розбійного нападу, обстановки вчинення, слідової картини та характеристики особи злочинця і потерпілого;
- встановити особливості початку досудового розслідування та наукові основи тактики отримання, використання криміналістичної інформації слідчим;
- окреслити типові слідчі ситуації, відповідні тактичні завдання та засоби їх вирішення на початковому етапі розслідування;
- запропонувати напрями удосконалення взаємодії слідчих зі співробітниками оперативних підрозділів та іншими суб'єктами;
- охарактеризувати тактику проведення СРД під час розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів;
- виявити складнощі в організаційному забезпеченні та практиці тактико-криміналістичного забезпечення проведення НСРД під час розслідування таких злочинів;
- розкрити можливості використання спеціальних знань у цих кримінальних провадженнях.

Об'єкт дослідження – розбійні напади як негативне соціальне явище, а також процесуальні відносини пов'язані з розслідуванням таких злочинів.

Предмет дослідження – розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань застосовано сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що надали можливість усебічно вивчити об'єкт дослідження. За допомогою *загальнонаукових методів* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) деталізовано зміст питань, розглянутих у роботі (розділи 1–3). У дисертації також застосовувалися спеціально-правові методи, зокрема: *історико-правовий* – дозволив вивчити стан наукових досліджень протидії розбійним нападам, а також розкрити специфіку автотранспортних перевезень в Україні (підрозділи 1.1, 1.2, розділ 2); *догматичний* – при тлумаченні понятійного апарату дослідження (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 3.1, 3.2); *системно-структурний* – при розгляді складових способу та обстановки вчинення розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів, характеристики особи злочинця, специфіки предмета злочинного посягання та слідової картини з виокремленням класифікаційних ознак, зв'язків і залежностей між окремими елементами (підрозділи 1.2, 1.3); *формальної логіки* – для визначення завдань і напрямів діяльності слідчих в типових слідчих ситуаціях розслідування таких злочинів, формулювання версій (розділи 2–3); *моделювання* – для розроблення рекомендацій щодо тактики проведення СРД та НСРД, використання спеціальних знань (розділ 3); *контент-аналізу* – для

опрацювання матеріалів кримінальних проваджень за окремими кількісними та якісними параметрами з подальшою інтерпретацією одержаних результатів (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); *статистичний* – для узагальнення результатів соціологічних досліджень, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, матеріалів слідчої, прокурорської та судової практики, оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення 158 кримінальних проваджень за ст. ст. 115, 187 КК України, що були розглянуті судами впродовж 2015–2020 рр. з усіх регіонів країни; зведені дані анкетування 70 прокурорів, 108 слідчих та 125 оперативних працівників Національної поліції у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Харківській, Чернігівській областях; аналітичні узагальнення Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Верховного Суду, Державної судової адміністрації України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем методики розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, з урахуванням сучасного стану кримінального процесуального законодавства та правоохоронної діяльності. У роботі обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

– розроблено наукові основи комплексної криміналістичної методики розслідування розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів в умовах нового кримінального процесуального законодавства, визначено її місце в системі видових (внутрішньовидових) і позавидових методик, а також структуру криміналістичної характеристики, до якої включено такі елементи: спосіб підготовки, вчинення та приховування злочинів (включаючи знаряддя і засоби); обстановка вчинення та слідова картина нападу; відомості про осіб, які вчинили злочини, злочинні групи та особу потерпілого (-их); предмет злочинного посягання;

– систематизовано типові слідчі ситуації по відношенню до суб'єкта вчинення злочину (розбійний напад, вчинений невідомими особами; наявна інформація про обставини розбійного нападу та особу злочинця (окремих членів злочинної групи), підозрювана особа затримана; невідоме зникнення водія та інших громадян, які знаходилися на автодорозі) та запропоновано напрями розслідування й алгоритм проведення СРД та НСРД за кожною з них;

– обґрунтовано, що структуру розкриття розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, становлять: СРД, спрямованість і послідовність яких залежать від ситуації розслідування; НСРД в рамках досудового розслідування, які спрямовані на розв'язання пошукових завдань і виконання доручень слідчого;

удосконалено:

– наукову систематизацію найбільш поширених способів вчинення розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів, розкрито зміст технологій

злочинної діяльності, що застосовуються на етапах підготовки, вчинення та приховування таких злочинів;

– класифікацію злочинних груп (які мають: стійку злочинну спрямованість на вчинення розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів; стійку злочинну спрямованість на вчинення розбійних нападів, але не мають «прив'язки» до автодоріг як постійного місця вчинення злочину; загальну спрямованість на вчинення різних видів корисливих і корисливо-насильницьких злочинів; інший основний напрям злочинної діяльності), що має значення для виявлення джерел інформації про підозрюваних, обрання тактичних прийомів проведення СРД та НСРД;

– криміналістичне поняття початкового етапу розслідування розбійних нападів як періоду кримінального провадження, який розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), з'ясування обставин злочину, проведення усіх першочергових і невідкладних СРД, НСРД з метою встановлення особи підозрюваного (-их) відповідно до норм кримінального процесуального законодавства;

– порядок взаємодії слідчих, оперативних та інших підрозділів під час реагування на заяви та повідомлення про розбійні напади на водіїв автотранспортних засобів; розкриття таких злочинів за «гарячими слідами», що полягає у проведенні комплексу невідкладних процесуальних та організаційних заходів, а також у складі слідчо-оперативної групи (СОГ);

– наукові положення особливостей фіксації показань свідка та підозрюваного (крім протоколу допиту необхідно використовувати аудіо-, відеозапис) та їх перевірку шляхом проведення таких СРД: обшуку – для відшукування та вилучення речових доказів, знарядь злочину; пред'явлення для впізнання – отримання доказів, які являють собою висновок одного з учасників процесу, слідчий експеримент – для перевірки показань на місці підозрюваного, потерпілого, свідка; експериментальна перевірка правдивості показань цих осіб, інших обставин і припущень;

дістало подальшого розвитку:

– визначення обставин, які необхідно встановити на початковому етапі розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів;

– рекомендації щодо організації і планування розслідування цього виду злочинів відповідно до визначених загальних та окремих версій, характеру і черговості проведення для їх перевірки СРД та НСРД, а також з урахуванням обставин, що підлягають встановленню та доказуванню у типових слідчих ситуаціях, які виникають на різних етапах розслідування;

– порядок проведення, фіксації та використання результатів НСРД у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем (візуальне спостереження); аудіо-, відеоконтроль особи, місця; зняття інформації з електронних інформаційних систем;

– форми використання спеціальних знань при розслідуванні розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, зокрема: залучення до проведення СРД, НСРД спеціаліста та експерта, проведення експертизи і надання консультацій спеціалістом;

– особливості застосування молекулярно-генетичної експертизи, головним завданням якої є ідентифікація конкретної особи на основі генетичної інформації, що є в біологічних частинках – шматочках шкіри, а також у рідинах – слині, крові, поту, з метою встановлення особливостей механізму вчинення злочину та перевірки версії щодо взаємозв'язку матеріальних об'єктів на місці події з її учасниками.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого дослідження питань цієї теми (Акт Національної академії внутрішніх справ від 23 липня 2020 р.);

– *практичній діяльності* правоохоронних органів України – з метою розроблення та вдосконалення відомчих нормативно-правових актів, підготовки посібників, методичних рекомендацій (Акт Головного управління Національної поліції України у Київській області від 28 липня 2020 р.);

– *освітньому процесі* – при підготовці лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з криміналістики, кримінального процесу (Акт ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» від 14 липня 2020 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, оприлюднено на науково-практичних конференціях: «Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті» (м. Одеса, 7–8 квітня 2017 р.); «Теорія і практика сучасної юриспруденції» (м. Київ, 7–8 грудня 2018 р.); «Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства» (м. Київ, 8 жовтня 2019р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації відображено у 8 наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, три – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (266 найменувань на 26 сторінках) та 5 додатків на 19 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 257 сторінок, з них основного тексту – 198 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх упровадження; наведено характеристику апробацій і публікацій дисертанта, у яких відображено основні положення роботи, її структуру та обсяг.

Розділ 1 «Криміналістична характеристика розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Особливості формування криміналістичної характеристики розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів» проаналізовано основні сучасні підходи до розуміння сутності криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, висвітлено її роль як важливого елемента методики розслідування розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів. Наголошено на комплексному характері методики розслідування таких злочинів, оскільки очевидний її тісний взаємозв'язок як з видовими і підвидовими методиками розслідування (розбої, бандитизм, інші корисливо-насильницькі злочини), так і з методикою розслідування злочинів, вчинених організованими групами. Специфічний характер зазначеної методики виявляється в тому, що в ній акумулюються як рекомендації загального характеру, представлені у видових методиках, так і конкретні рекомендації, що розробляються на основі сформованої криміналістичної характеристики розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів, які враховують особливості розслідування саме таких діянь.

Акцентовано на тому, що для розробки будь-якої окремої методики розслідування злочину певного виду, зокрема методики розслідування розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів, необхідне формування відповідної криміналістичної характеристики. При цьому така характеристика виступає саме як система узагальнених за результатами емпіричного дослідження відомостей про різні важливі з криміналістичної точки зору ознаки (елементи) аналізованих діянь. Пізнання закономірних зв'язків між елементами системи (причинно-наслідкових, інформаційних, просторових і часових) сприяє успішному вирішенню завдань на всіх етапах розслідування та конкретизації застосованих криміналістичних прийомів і засобів.

Сформульовано поняття криміналістичної характеристики розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, як інформаційної системи, яка включає сукупність даних про криміналістично значущі ознаки та властивості вчинення такого злочину відповідно до певного часу і регіону, відображає закономірні їх зв'язки та використовується при побудові типових версій, прийнятих за основу в процесі розслідування. Обґрунтовано віднесення до її структури наступних підсистем узагальнених (типових) відомостей про склад, особливості формування і функціонування організованих злочинних груп, які вчиняють аналізовані діяння, особу злочинців, які входять до складу таких груп, місця вчинення нападів, спосіб вчинення, включаючи прийоми підготовки, вчинення і приховування злочинного діяння, знаряддя і засоби вчинення; час і обстановку, особу потерпілого та особливості їх поведінки до, під час і після вчинення злочину, предмет злочинного посягання.

У підрозділі 1.2 «Характеристика способів вчинення розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів» розглянуто способи вчинення розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів як повноструктурні системи, що включають у себе підготовку, вчинення та приховування (у 83 % кримінальних проваджень).

Зазначено, що підготовка до вчинення розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів включає: попереднє визначення об'єкта злочинного посягання, вивчення місця вчинення злочину, з'ясування маршруту руху

автомобіля, особи потерпілого, його можливостей вчинення опору, визначення матеріальних цінностей, розробку плану нападу, добір учасників і розподіл ролей, проведення тренування й детальне відпрацювання своїх дій на місці події, підготування необхідної зброї, транспортних засобів, розроблення прийомів та методів маскуванню зовнішності співучасників (наприклад, використання масок), тактики поведінки на випадок затримання.

Встановлено, що основними способами вчинення розбійних нападів на водіїв автотransпортних засобів є: 1) «перехват», тобто зупинка автотransпортного засобу на шляху слідування: насильницьким шляхом (здійснення пострілів з вогнепальної зброї, маневрування з метою блокування вільного проїзду тощо) чи за допомогою обману (вдавання працівників поліції, потерпілих від аварії тощо). Після зупинки автомобіля: а) водія примусово виводять з кабіни та, застосовуючи фізичний чи психічний вплив, пред'являють вимоги щодо передачі управління автотransпортним засобом, грошових коштів, цінностей, вантажу; б) не виводячи водія з кабіни, застосовують психічний вплив, погрожуючи зброєю чи фізичною розправою, і примушують виконати вимоги щодо передачі грошових коштів або майна (30 %). Цей спосіб вчинення злочину на початковому етапі можна визначити за такими ознаками: наявність на місці нападу слідів транспортних засобів, які використовувались злочинцями, а на автотransпортному засобі потерпілого – зовнішніх пошкоджень у вигляді пробойн від куль; слідів зіткнення з автомобілем злочинця чи іншими перешкодами; наявність тілесних ушкоджень, нанесених злочинцями з метою подолання опору потерпілих; виявлення на місці події і шляхах ймовірної втечі: холодної, вогнепальної зброї, куль, гільз, пижів, а також масок, фальшивих номерів автомобілів та інших предметів, що належали злочинцям; отримання інформації від потерпілого і свідків про прикмети нападників, їх кількість, озброєність, а також даних про транспортні засоби злочинців, викрадені цінності тощо; 2) «захват» – злочинці під виглядом пасажирів знаходяться в салоні автомобіля, де й вчиняється напад на водія (63 %); 3) змішаний, як правило, вчиняється організованими злочинними групами: частина співучасників знаходиться в салоні автотransпорту під виглядом пасажирів, а інша – може супроводжувати транспортний засіб, який переслідується, на своєму автомобілі чи чекати на нього в обумовленому місці. Завдання злочинців, які перебувають у салоні автотransпортного засобу, полягає в тому, щоб змусити водія зупинитись у безлюдному місці, де їх очікує інша група співучасників (7 %).

З'ясовано, що у таких випадках для нападників нехарактерне вживання заходів щодо приховування слідів злочину на місці події, більш характерними є дії, спрямовані на приховування самої події або участі в ній конкретної особи. Вивчення кримінальних проваджень свідчить про те, що в 72 % випадків дії злочинців щодо приховування слідів виконувались одночасно з підготовчою діяльністю, в 20 % – передували їй і лише в 8 % – здійснювалися після підготовки та вчинення злочину.

У підрозділі 1.3 «Інші елементи криміналістичної характеристики вчинення розбійних нападів на водіїв автотransпортних засобів» розглянуто обстановку вчинення, предмет посягання, слідову картину, особу злочинця.

Обстановка вчинення включає такі елементи, як місце, час та умови. Встановлено, що розбійні напади поза населеними пунктами вчинялися організованими злочинними групами на автодорогах державного (24 %), регіонального (48 %), місцевого значення (28 %). Розбійні напади на об'єкти дорожнього сервісу були вчинені в 17 % випадках (автозаправні станції, придорожні магазин, ресторани, кафе, готелі). Обрання місця та моменту вчинення розбійного нападу залежить від особливостей транспортного засобу, чисельності та озброєності злочинної групи. Такі напади вчиняються на відкритій місцевості, раптово і швидко, із застосуванням зброї, після чого нападники зникають з місця події на автомобілях, в окремих випадках – на автомобілі потерпілого. Виконавці в період вчинення запланованого злочину, з огляду на обстановку, що змінюється, чи інші обставини, можуть змінювати спосіб вчинення злочину, вчиняти незаплановані раніше злочинні дії, використовувати інші знаряддя. Більшість розбійних нападів вчинялися з 23 до 6 годин (53 %), з 18 до 23 годин – 23 %, з 12 до 18 годин – 15 %. Злочинці прагнуть у більшості випадків використовувати темний час доби як чинник, який, з одного боку, полегшує реалізацію злочинного наміру, а з іншого – ускладнює сприйняття факту нападу з боку третіх осіб, поява свідків, або осіб, здатних чинити опір.

Предметом злочинного посягання виступають грошові кошти, інше цінне майно, що є у потерпілих при собі. Специфічний предмет розкрадань – це передусім вантажі, а також транспортні засоби, які їх перевозять (41 %). Найбільш активно викрадається побутова техніка (56 %), лікєро-горілчані вироби (20 %), продукти харчування (13 %), предмети «широкого вжитку» (6 %). Вибір такого предмета розкрадання обумовлений можливостями швидкого збуту. Автомобілі викрадаються під час нападу на таксистів і водіїв, що займаються приватним перевезенням (20 %), при цьому у 4 % випадків, через деякий час після вчинення нападу, викрадені автомобілі були кинуті злочинцями або знищені (спалені).

З'ясовано, що слідова картина розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів визначена способом вчинення злочину та характеризується наявністю ідеальних (показання свідків, потерпілих; відеозаписи камер відеоспостереження) та матеріальних (відбитки пальців рук, ніг, транспортного засобу; предмети вчинення нападу; елементи одягу, взуття тощо) джерел інформації.

З огляду на матеріали кримінальних проваджень встановлено, що дані злочини у 95 % вчиняють особи чоловічої статі 26–30 років (35 %), решта – жінки, як правило, 25–40 років (74 %), які виступають або в ролі підбурювачів, або пособників. Останніми роками такі злочини набули забарвлення фахової спрямованості та групового характеру їх вчинення. У 94 % кримінальних проваджень напад учинено у складі груп, з них 45 % вчинені організованими групами, 15 % – злочинними організаціями, близько половини з яких кваліфіковані бандами, з розподілом ролей та використанням вогнепальної зброї (87 %), холодної зброї (25 %), у 98 % злочинці використовували транспортний засіб. До складу таких груп входить 2–3 особи (52 %); 4–6 осіб (24 %); 7–10 осіб (14 %).

Розділ 2 «Організація початкового етапу розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Особливості початку досудового розслідування та наукові основи тактики отримання, використання криміналістичної інформації слідчим»* доведено, що робота слідчого з доказовою та іншою криміналістично значущою інформацією стосовно розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, повинна бути спрямована на: а) виявлення, вилучення та систематизацію інформації про: факти (епізоди) нападів; характер способу їх вчинення та приховування; особливості предмета злочинного посягання та особу потерпілого; вчинення таких діянь організованими злочинними групами; серійність вчинення; ознаки, що дозволяють кваліфікувати таку злочинну діяльність, як бандитизм; б) співставлення вихідної інформації з криміналістичною характеристикою розбійного нападу, висунення версій, організація планування розслідування та пошукових заходів; в) оцінку результатів кожної проведеної СРД, НСРД, тактичної операції, на підставі чого коригуються версії та план розслідування; г) запобігання протидії розслідуванню, зокрема за різними епізодами розбійних нападів з боку одних і тих же осіб та (або) схожими способами, що дозволить зробити висновок про можливу причетність одних і тих же осіб (злочинних груп) до вчинення різних нападів, зокрема в різних областях країни.

Складнощі у розслідуванні розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів пов'язані з тим, що підготовка та вчинення цих злочинів носить, як правило, організований характер з використанням холодної та вогнепальної зброї. Ретельна підготовка до вчинення злочину полягає у підборі співучасників та розподіленні ролей; придбанні, переробці та виготовленні зброї, а також засобів пересування; зборі інформації про об'єкт нападу (вид автомобіля, маршрут руху, врахування можливості швидкої допомоги); маскуванні зовнішності злочинців, транспортного засобу; приховуванні слідів злочину; підготовці місць для подальшого зберігання викраденого автотранспорту, награвованого і знярядь злочину.

Наголошено, що своєчасність прийняття рішення про внесення відомостей до ЄРДР за фактом розбійного нападу на водіїв автотранспортних засобів залежить: від часу повідомлення про злочинне діяння, повноти та достовірності отриманої первинної інформації; факту затримання підозрюваного; швидкого та повного зібрання необхідних матеріалів. Вивчення кримінальних проваджень даної категорії показало, що причинами для внесення відомостей до ЄРДР є: заява чи повідомлення про злочин (77 %); безпосереднє виявлення ознак складу злочину у ході розслідування іншого кримінального провадження (12 %); з'явлення із зізнанням (1 %).

У підрозділі 2.2 *«Типові слідчі ситуації, версії та планування розслідування»* з урахуванням результатів проведеного емпіричного дослідження виокремлено такі типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування: 1) відомості про осіб, які вчинили розбійний напад, а в окремих випадках і обставини нападу, відсутні або вкрай малозначні (27 %); 2) наявна інформація про обставини розбійного нападу, загальні відомості про склад, озброєність

злочинної групи, використання транспортних засобів, окремі ознаки злочинців тощо (57 %); 3) крім іншого, є інформація про особу злочинців (окремих членів злочинної групи), проте злочинці не затримані та їх місцезнаходження невідоме. Подібні ситуації зустрічаються нечасто (3 %); 4) підозрювана особа затримана на місці вчинення злочину: а) підозрюваний встановлений, відносно нього обрано запобіжний захід (домашній арешт (8 %), тримання під вартою (92 %)); він дає показання, які збігаються з показаннями потерпілого, свідків, очевидців; зняття злочину виявлено; б) підозрюваний встановлений, відносно нього обрано запобіжний захід; він відмовляється від дачі показань або дає свідчення, що суперечать показанням потерпілого, свідків, очевидців, і виявленим матеріальним слідам злочину; зняття злочину виявлено, але на ньому відсутні сліди залишені підозрюваним; в) встановлено одного з підозрюваних – члена злочинної групи, щодо нього обрано запобіжний захід (тримання під вартою (99 %)), але інші члени групи зникли; підозрюваний не повідомляє дані про осіб співучасників; є свідки, очевидці; матеріальні сліди свідчать про вчинення групового розбійного нападу (6 %); 5) невідоме зникнення водія та інших громадян, які знаходилися на автодорозі. Така ситуація здебільшого присутня під час нападу на таксистів; водіїв, які займаються приватними перевезеннями; водіїв вантажного автотранспорту (далекобійників) (7 %).

У цих ситуаціях слідчий вирішує такі головні завдання: які початкові СРД є невідкладними і в якій послідовності їх необхідно проводити. Невірне їх вирішення значною мірою зумовлює нерозкриття цих злочинів. Тому кожній типовій слідчій ситуації властиві визначені алгоритми першочергових СРД у поєднанні з НСРД.

У підрозділі 2.3 «*Організація взаємодії слідчих зі співробітниками оперативних підрозділів та іншими суб'єктами*» встановлено, що взаємодія слідчого зі співробітниками оперативних підрозділів та іншими суб'єктами здійснюється у таких формах: процесуальні (виконання доручення слідчого про проведення СРД, НСРД з метою встановлення осіб, які вчинили розбійний напад, та інформування про їх результати; сприяння слідчому у проведенні окремих СРД та НСРД); непроцесуальні (спільна діяльність у складі СОГ та планування початкового етапу розслідування; взаємний обмін інформацією; опрацювання початкових матеріалів і висунення основних версій).

Головною формою взаємодії слідчого зі співробітниками оперативних підрозділів та іншими суб'єктами при розслідуванні розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, є спільна діяльність у складі СОГ, до складу якої входять слідчий, який є старшим, працівник оперативного підрозділу; інспектор-криміналіст (технік-криміналіст); кінолог зі службовим собакою; інші працівники поліції відповідної кваліфікації. Завданнями СОГ є: виявлення, фіксація, вилучення та пакування слідів нападу, речових доказів; встановлення свідків і потерпілих; з'ясування обставин злочину, що мають значення для всебічного, повного і неупередженого їх дослідження, та встановлення осіб, які його вчинили.

У разі вчинення такого виду розбійного нападу, який викликав значний суспільний резонанс, стосовно або за участю представників центральних органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, засобів масової інформації,

депутатів усіх рівнів, суддів та працівників правоохоронних органів, створюються постійно діючі СОГ, які очолюють слідчі спеціалізованих підрозділів розслідування кримінальних правопорушень проти особи слідчого управління Головного управління Національної поліції. Керівник органу, підрозділу поліції зобов'язаний особисто виїхати на місце пригоди, забезпечити проведення огляду місця події СОГ, організувати належну взаємодію між працівниками поліції при проведенні першочергових заходів та невідкладних СРД, забезпечити залучення додаткових сил і засобів, надання іншої необхідної допомоги членам СОГ для встановлення події злочину та особи, яка його вчинила.

Розділ 3 «Організація і тактика збирання доказів у кримінальних провадженнях про розбійні напади, вчинені на водіїв автотранспортних засобів» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Криміналістичне забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів»* висвітлено особливості огляду місця події, яка є основною інформативно-пошуковою СРД, що може бути проведена до внесення відомостей до ЄРДР. Це пов'язано з тим, що саме своєчасне та вмале проведення огляду дає змогу отримати важливу інформацію, що має доказове значення, сприяє висуненню версій та плануванню розслідування; виявленню та вилученню предметів – носіїв доказової інформації, а згодом призначенню низки судових експертиз. Результативність огляду місця події стосовно розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, залежить, насамперед, від того, чи було застосовано на кожному з етапів (підготовчому, робочому та заключному) відповідні криміналістичні прийоми, методи його проведення та фіксації. Не останню роль у його дієвому проведенні відіграє також розуміння типових слідів, що найчастіше залишаються на місці події.

Огляд місця події проводиться негайно після надходження повідомлення про вчинення розбою для отримання максимальної інформації про злочин та винних осіб, виявлення потерпілих, які можливо потребують допомоги. Якщо після події минуло багато часу, доцільно спочатку детально допитати потерпілого про обставини події, а потім проводити огляд місця події, приділяючи більше уваги ділянкам, які містять доказову інформацію. Опитування потерпілого також має значення для виключення симуляції розбійного нападу, викликаного намаганням приховати розтрату чи привласнення цінностей. Огляд одягу потерпілого, його пояснення допомагають встановити картину події та сприяють правильній побудові огляду.

Важливою СРД за фактом розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, є допит. Передусім йдеться про допит потерпілого, свідка як заявника, який повідомив про вчинений злочин. Під час проведення допиту у потерпілого й свідків необхідно з'ясувати відомі їм обставини події: час, місце вчинення злочину; обставини, що передували вчиненню злочину; особу підозрюваного, ознаки зовнішності; за допомогою яких знарядь був вчинений напад; дії нападника під час вчинення нападу тощо. Допит підозрюваних у вчиненні нападів на водіїв автотранспортних засобів є одним з найбільш тактично складних СРД, адже є не лише способом отримання нової

інформації, але й засобом перевірки, уточнення, поглиблення, закріплення інформації, отриманої раніше з інших джерел.

Пред'явлення для впізнання проводиться з дотриманням загальних процесуальних правил, передбачених ст. ст. 228–231 КПК України. Однак при розслідуванні розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, необхідно враховувати, що потерпілий, переживши потрясіння, найчастіше знаходиться в стані сильного хвилювання, відчуває почуття страху, що може негативно вплинути на хід і результати впізнання. Тому перед проведенням впізнання необхідно проконсультуватися з лікарем про стан потерпілого, можливості проведення впізнання, при необхідності забезпечити участь лікаря. Іноді злочинці з метою ухилення від відповідальності змінюють свою зовнішність, перевдягаються. У зв'язку з цим, необхідно вжити заходів, щоб підозрюваний мав той же вигляд, що і при вчиненні нападу.

У підрозділі 3.2 «Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів» на основі практики розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, встановлено доцільність невідкладного проведення комплексу НСРД, використовуючи сучасні можливості установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та з електронних інформаційних систем, можливості візуального спостереження.

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводиться для локалізації місцезнаходження у певний час або проміжок часу до, під час або після вчинення розбійного нападу на водія автотранспортного засобу у конкретному місці радіоелектронних засобів та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, що належать та (або) були у користуванні у цей час у осіб, які можуть бути причетними до вчинення злочину, свідків, потерпілого; теперішнє місцезнаходження радіоелектронних засобів та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, що належать та (або) знаходяться в користуванні у осіб, які можуть бути причетними до вчинення злочину.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж забезпечує контроль, конспіративне перехоплення та фіксацію з використанням технічних засобів телефонних розмов, що передаються засобами стаціонарного та рухомого (мобільного зв'язку), а також інших даних, що передаються каналом зв'язку, який контролюється (факс, модемний зв'язок).

Сутність зняття інформації з електронних інформаційних систем полягає у здійсненні на підставі ухвали слідчого судді пошуку, виявлення і фіксації відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або її частинах, без відома власника, володільця або утримувача системи. Така НСРД проводиться, якщо є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має певне значення при розслідуванні розбоїв. Підставами для проведення є необхідність отримання відомостей про розбій та особу, яка його вчинила, якщо неможливо отримати їх в інший спосіб.

Основними завданнями візуального спостереження при розслідуванні розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, є: попередження або припинення розбою; виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню розбою; фіксація злочинних дій осіб; встановлення місця переховування злочинців, що ухиляються від слідства, суду і відбування покарання; фіксація окремих дій об'єктів спостереження шляхом негласного фотографування, кінозйомки, відео- і звукозапису; забезпечення проведення окремих СРД (підготовка до обшуку, арешт тощо); виявлення місця збору кримінальних елементів, збуту майна.

У підрозділі 3.3 «Використання спеціальних знань під час розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів» з'ясовано, що при розслідуванні таких злочинів варто використовувати: спеціальні криміналістичні знання (суб'єктами є інспектори-криміналісти, техніки-криміналісти; працівники Експертної служби МВС у складі спеціалізованої пересувної лабораторії; експерти-криміналісти); спеціальні некриміналістичні знання (суб'єктами є поліграфологи, профайлери, психологи, медики, мистецтвознавці та ін.); експерта й проведення експертизи (автотехнічна, дактилоскопічна, трасологічна, судово-біологічна, балістична, криміналістичне дослідження холодної зброї). У разі необхідності призначаються й інші види експертних досліджень для з'ясування вагомих обставин події (механіскопічна експертиза слідів одягу та їх ушкоджень, судова експертиза об'єктів волокнистої породи та ін.), а також застосовують метод криміналістичного моделювання психологічного портрета невідомої особи.

У кримінальних провадженнях про розбійні напади, вчинені на водіїв автотранспортних засобів, судові експертизи призначаються для з'ясування ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, визначення знаряддя, способу і часу їх заподіяння. За допомогою цього виду експертизи також з'ясовують походження, групову приналежність крові й інших виділень організму, виявлених на потерпілому чи підозрюваному.

З метою встановлення вогнепальної зброї по стріляних кулях і гільзах, виявлених у ході розслідування, призначається судово-балістична експертиза. Якщо на речових доказах виявлені сліди папілярних візерунків (на знаряддях чи викрадених предметах), то для встановлення особи, що залишила їх, призначається дактилоскопічна експертиза. Також призначаються криміналістичні та судово-біологічні комплексні експертизи з метою вирішення питань про походження чи склад органічних і неорганічних мікрочастинок, виявлених на одязі, тілі підозрюваного чи потерпілого.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації на основі дослідження комплексу питань, що виникають під час розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, сформульовано наукові положення та одержано результати, що в сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання в галузі криміналістичної методики і містять практичні рекомендації

щодо збирання доказів у кримінальних провадженнях зазначеної категорії, зокрема:

1. Аналіз стану розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів дав підстави констатувати такі характерні риси, як: стабільно негативна тенденція до зростання та інтенсивності поширення на території східних і південних регіонів, що пов'язано з веденням масштабних бойових дій в зоні проведення Операції об'єднаних сил; збереження значної питомої ваги у структурі корисливо-насиленої злочинності (з 1,7 % до 4,1 %), яка має тенденцію до зниження; груповий характер злочинних проявів, серед яких 84 % становлять посягання на організованій і професійній основі, що пов'язані з убивствами (23 %), замахом на вбивство (22 %) і тяжкими тілесними ушкодженнями (53 %); використання вогнепальної (78 %), холодної зброї (22 %), вибухових пристроїв (73 %); збільшення обсягу завданих збитків і потерпілих від злочинних посягань.

У комплексній криміналістичній методиці розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, виокремлено такі структурні елементи: криміналістичну характеристику (відомості про спосіб та обстановку вчинення злочину, предмет злочинного посягання, особу злочинця і потерпілого, типові сліди злочину, предмет злочинного посягання); типові слідчі ситуації початкового та наступного етапу розслідування та відповідні їм комплекси процесуальних дій; особливості організації й тактики проведення окремих СРД та НСРД; використання спеціальних знань і призначення окремих видів судових експертиз.

2. Розбійні напади на водіїв автотранспортних засобів належать до найбільш небезпечних корисливо-насиленої злочинів, які вчиняються у формі нападу й одночасно посягають на право власності та життя і здоров'я особи. Напад органічно пов'язаний з фізичним або психічним насильством, яке при розбої має інструментальний характер – виступає способом заволодіння майном.

Способи вчинення розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів є переважно повноструктурними елементами, що включають в себе весь комплекс дій злочинців з підготовки, вчинення та приховування слідів злочинного діяння, які охоплюються єдиним злочинним мотивом (92 %). Особливості підготовки до вчинення нападу характеризуються: вивченням (розвідкою) ділянки автодороги, на якій планується вчинити напад (73 %); збором відомостей про предмет посягання, з метою розкрадання якого планується вчинити напад (28 %); створення умов для перебування об'єкта посягання у визначеному злочинцями місці в певний час (8 %); пошук жертви, збирання інформації про неї (30 %); придбання або виготовлення знарядь і засобів вчинення злочинного діяння, вибір (підготовка) місць, де будуть утримуватися потерпілі, приховані трупи, знищені знаряддя злочину (9 %); створення (обладнання) схованок, інших спеціальних місць для зберігання знарядь злочину, викраденого майна, інших предметів і документів, що використовуються в процесі вчинення нападу (17 %); забезпечення збуту викраденого майна (37 %). У 88 % вивчених кримінальних проваджень розбійні напади на водіїв автотранспортних засобів супроводжувалися фізичним насильством над потерпілими, зокрема щодо тих, які випадково опинилися на місці вчинення злочину.

3. Ураховуючи вплив інформації про обстановку вчинення розбійних нападів на ефективність розслідування даної категорії злочинів, необхідно забезпечити отримання максимально можливих відомостей про неї, що досягається цілеспрямованим збиранням доказової та криміналістично значущої інформації. Типові сліди розбійних нападів є важливим орієнтиром у спрямуванні оперативно-розшукових заходів і процесуальних дій. Усі об'єкти, що містять слідову інформацію, умовно поділено на такі групи: транспортний засіб; інші речі матеріального світу; знаряддя чи засоби злочинної діяльності; електронно-цифрові сліди; пам'ять людей. Встановлення точного часу і місця вчинення злочину з попереднім аналізом усієї отриманої інформації про подію дозволяє слідчому правильно кваліфікувати кримінальне протиправне діяння, а також визначити вірний напрям його розслідування. Предметом безпосереднього посягання виступають переважно транспортні засоби та матеріальні цінності, що знаходяться в них (79 %).

Особа злочинця та специфіка його злочинної поведінки є важливим елементом механізму злочинної діяльності. Механізм розбійного нападу виступає інтегруючою ланкою його криміналістичної характеристики, що відображає у взаємодії особу злочинця та обстановку нападу і, як наслідок, забезпечує цілісне пізнання злочинної події. Важливим джерелом криміналістично значущої інформації про такі кримінальні протиправні діяння є особа потерпілого. Кореляційні зв'язки водія автотранспортного засобу та об'єкта злочинного посягання, особи злочинця та способу вчинення злочину дозволяють слідчому здійснювати версіювання на початковому етапі розслідування в умовах інформаційної невизначеності.

4. Ефективність роботи слідчого з розслідування цих злочинів залежить передусім від оперативності реагування на заяви і повідомлення про факти їх вчинення, своєчасного та обґрунтованого внесення відомостей до ЄРДР. Запізнілий початок кримінального процесу може призвести до втрати важливих доказів, безкарності злочинців, збільшення термінів досудового розслідування та негативних наслідків.

Головними завданнями оцінки інформації на початковому етапі розслідування розбоїв, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, є: з'ясування основних обставин вчинення нападу; встановлення осіб, які вчинили злочин, та їх співучасників; визначення свідків події; вжиття заходів щодо запобігання чи припинення злочину; затримання злочинців «по гарячих слідах»; надання допомоги потерпілим; виявлення предметів і документів, що містять ознаки вчинення розбою та в подальшому можуть стати речовими доказами у кримінальному провадженні; встановлення розміру заподіяного збитку; процесуальна фіксація криміналістично-значущої інформації тощо. Залежно від характеру ситуації, що склалася на початковому етапі розслідування досліджуваної категорії злочинів, можуть змінюватися пріоритети у вирішенні перелічених завдань або виникати проміжні завдання.

5. Основними чинниками, які сприяють виникненню проблемних слідчих ситуацій, виступають об'єктивні умови зовнішнього середовища та людської діяльності (ненавмисні дії потерпілого або свідка щодо знищення слідів злочину; непрофесійні дії працівників правоохоронних органів чи інших осіб, які мають

відношення до розслідуваної події; умисні дії осіб, які перешкоджають встановленню об'єктивних обставин події злочину). Серед особливостей, які обумовлюють специфіку слідчих ситуацій розслідування організованої злочинної діяльності, необхідно виокремити таку обставину, що в інформаційній основі зазвичай міститься більше оперативно-розшукових і орієнтуючих, ніж процесуальних відомостей, що не дозволяє слідчому прийняти обґрунтоване рішення про подальший оптимальний напрям розслідування.

При вчиненні розбійного нападу на водіїв автотранспортних засобів злочинною групою побудову версій варто здійснювати від загального до окремого, тобто від організованої групи до конкретного злочинця. Такий підхід дозволяє слідчому ефективніше вирішувати стратегічні завдання розслідування.

6. Розбійні напади, вчинені на водіїв автотранспортних засобів, є особливо важкими злочинами, при розслідуванні яких обов'язково повинна створюватися слідчо-оперативна група, керівником якої є слідчий, визначений начальником слідчого підрозділу здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення.

Кримінальне процесуальне законодавство України врегульовує такі форми взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами, що полягають у наданні письмового доручення, що має місце в результаті: проведення СРД та НСРД (п. 3 ч. 2 ст. 40, ч. 1 ст. 41, ч. 6 ст. 246 КПК України), виконання ухвали щодо здійснення приводу шляхом доручень, винесених відповідною постановою (ч. 1 ст. 143 КПК України), здійснення розшуку підозрюваного шляхом доручення, винесеного відповідною постановою (ч. 3 ст. 281 КПК України) тощо. При розслідуванні розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, непроцесуальними формами взаємодії слідчих та оперативних підрозділів є: взаємний обмін інформацією; спільне аналітичне опрацювання початкових матеріалів та висунення основних версій; планування першочергових заходів, спрямованих на перевірку основних версій; визначення стратегії розслідування; спільне проведення СРД та НСРД; планування та вжиття заходів щодо захисту доказової бази.

7. Процесуальні дії слідчого, що передбачені та регламентовані кримінальним процесуальним законодавством, спрямовані на збирання, перевірку або використання доказів у кримінальному провадженні. До першопочаткових СРД у провадженнях про розбійні напади, вчинені на водіїв автотранспортних засобів, належать: огляд місця події, допит потерпілих і свідків, пред'явлення для впізнання, освідування потерпілих, призначення судових експертиз, послідовність проведення яких визначається в кожному окремому випадку слідчими ситуаціями.

Однією з основних і найефективніших СРД на початковому етапі розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, є огляд місця події (84 %). Ретельне вивчення слідчим, спільно з оперативними працівниками та спеціалістами, місця події, порівняння виявлених ним фактичних даних у взаємозв'язку з відомостями з інших джерел сприяють побудові узагальненої моделі дій злочинної групи, її окремих членів, потерпілих, свідків, пошуку нових достовірних знань про об'єкти аналізу. У ході огляду місця події слідчий повинен правильно використовувати можливості рефлексивного

мислення для визначення напряму пошуку інформації, збирання доказів, обрання тактичних прийомів процесуальної дії.

8. Найчастіше у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії проводяться такі НСРД: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і спостереження за особою, річчю або місцем (візуальне спостереження) – встановлення дзвінків на мобільний телефон підозрюваного, визначення його місцеперебування або іншої особи, яка ним користується, переміщення особи та пристрою в часі та просторі; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу – фіксація факту перебування в певному місці та в певний час особи, яка користується радіоелектронним засобом чи іншим пристроєм; аудіо-, відеоконтроль особи – фіксація розмов і місця перебування осіб, яких підозрюють у вчиненні розбійних нападів, встановлення місць зберігання знарядь вчинення злочину (зброї), інших речових доказів, установлення співучасників, одержання даних про причетність інших осіб до злочинних дій (організаторів); зняття інформації з електронних інформаційних систем – з'ясування місцезнаходження підозрюваного, кола його зв'язків, виявлення нових епізодів злочинної діяльності.

9. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень засвідчило, що за допомогою спеціаліста оперативний працівник складає словесний портрет злочинця, перевіряє отримані дані за інформаційно-пошуковими системами органів поліції (зокрема, за оперативно-довідковими картотеками про нерозкриті злочини та про способи їх вчинення, за картотеками прикмет і прізвиськ злочинців, осіб, оголошених у розшук, або зниклих безвісти, викрадених речей тощо). Про обставини злочину та прикмети підозрюваного він інформує чергову частину, інші органи та підрозділи поліції, організовує блокування можливих шляхів пересування злочинців, здійснює заходи з їх затримання.

Спеціаліст, працюючи під керівництвом слідчого, вживає заходів щодо фіксації обстановки місця події, здійснює пошук, виявлення, закріплення та вилучення слідів кримінального правопорушення, за необхідності провадить індивідуалізацію останніх, виготовляє зліпки та інші копії слідів, упакує вилучені об'єкти та відповідає за їх належне транспортування. За вказівкою слідчого він провадить орієнтовну, оглядову, вузлову та детальну фотозйомку, складає схеми і креслення. Спеціалісту доцільно доручати роботу з виявлення, фіксації та вилучення мікрооб'єктів. Він несе особисту відповідальність за своєчасне застосування та результативне використання науково-технічних засобів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Залозний Р. Ю. Характеристика способів вчинення розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Т. 5. С. 207–212.

2. Залозний Р. Ю. Криміналістичне забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2. Т. 5. С. 199–206.

3. Ігнатюк О. В., Залозний Р. Ю. Особливості початку досудового розслідування та наукові основи тактики отримання, використання криміналістичної інформації слідчим. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6/3. Р. 263–267. (Словацька Республіка).

4. Залозний Р. Ю. Використання спеціальних знань під час розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів. *Юридична наука*. 2019. № 8. С. 113–118.

5. Залозний Р. Ю. Особливості формування криміналістичної характеристики розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів. *Юридична наука*. 2020. № 1. С. 156–161.

6. Залозний Р. Ю. Загальна характеристика способів вчинення розбійних нападів на водіїв автотранспортних засобів. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 7–8 квіт. 2017 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 111–114.

7. Залозний Р. Ю. Окремі аспекти використання спеціальних знань під час розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів. *Теорія і практика сучасної юриспруденції*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 груд. 2018 р.). К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 77–80.

8. Залозний Р. Ю. Особливості початку досудового розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів. *Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства: Частина друга*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 жовтня 2019р.). Київ: ПрАТ ВНЗ «МАУП», 2019. С. 14-17.

АНОТАЦІЯ

Залозний Р. Ю. Криміналістична характеристика та розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Київ, 2021.

У дисертації проведено комплексне дослідження правових, теоретичних та організаційно-тактичних засад криміналістичного забезпечення розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів, з огляду на нормативні положення чинного кримінального процесуального законодавства. Надано характеристику розбійним нападам, вчиненим на водіїв автотранспортних засобів та розроблено структуру криміналістичної характеристики, зокрема окреслено предмет злочинного посягання і способи, обстановку, слідову картину й типологію осіб, які вчиняють такі злочини. Досліджено проблемні аспекти виявлення та початку досудового розслідування кримінальних проваджень про розбійні напади, вчинені на водіїв автотранспортних засобів. Виокремлено типові слідчі ситуації та основні напрями розслідування. Визначено можливості взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів та іншими органами в процесі розслідування. Розкрито особливості тактико-криміналістичного забезпечення

проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування розбійних нападів, вчинених на водіїв автотранспортних засобів; проаналізовано форми використання спеціальних знань за таких умов.

Ключові слова: розбій, водій, автотранспортний засіб, криміналістична характеристика, кримінальне провадження, розслідування, слідча ситуація, слідча (розшукова) дія, негласна слідча (розшукова) дія, спеціальні знання.

АННОТАЦІЯ

Залозный Р. Ю. Криминалистическая характеристика расследования разбойных нападений, совершенных на водителей автотранспортных средств. - Квалификационная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – ЧАО «Высшее учебное заведение «Межрегиональная Академия управления персоналом», Киев, 2021.

В диссертации осуществлено комплексное исследование правовых, теоретических и организационно-тактических основ криминалистического обеспечения расследования разбойных нападений, совершенных на водителей автотранспортных средств, с учетом нормативных положений действующего уголовного процессуального законодательства.

Систематизированы типичные следственные ситуации по отношению к субъекту совершения преступления (разбойное нападение совершено неизвестными лицами; имеющаяся информация об обстоятельствах разбойного нападения и личность преступника (отдельных членов преступной группы), подозреваемое лицо задержано; неизвестно исчезновение водителя и других граждан, которые находились на автодороге) и предложены направления расследования и алгоритм проведения следственных (розыскных) действий и негласных следственных (розыскных) действий по каждому из них.

Обосновано, что структуру раскрытия разбойных нападений, совершенных на водителей автотранспортных средств, составляют: следователи (розыскные) действия, направленность и последовательность которых зависят от ситуации расследования; негласные следственные (розыскные) действия в рамках досудебного расследования, направленные на решение поисковых задач и выполнения поручений следователя.

Раскрыты особенности осмотра места происшествия, который является основным информационно-поисковым следственным (розыскным) действием, что может быть проведено до внесения сведений в Единый реестр досудебных расследований. Это связано с тем, что именно своевременное и умелое проведение осмотра позволяет получить важную информацию, имеющую доказательственное значение, способствует выдвиганию версий и планированию расследования; выявлению и изъятию предметов – носителей доказательственной информации, а впоследствии назначению ряда судебных экспертиз. Результативность осмотра места происшествия по отношению разбойных нападений, совершенных на водителей автотранспортных средств, зависит прежде всего от того, были ли применены на каждом из этапов (подготовительном, рабочем и заключительном)

соответствующие криминалистические приемы, методы его проведения и фиксации. Не последнюю роль в его эффективном проведении играет также понимание типичных следов, которые чаще всего остаются на месте происшествия.

На основе практики расследования разбойных нападений, совершенных на водителей автотранспортных средств, установлена целесообразность неотложного проведения комплекса негласных следственных (розыскных) действий, используя современные возможности установления местонахождения радиоэлектронного средства, снятие информации с транспортных телекоммуникационных сетей и с электронных информационных систем, возможности визуального наблюдения.

Ключевые слова: разбой, водитель, автотранспортное средство, криминалистическая характеристика, уголовное производство, расследование, следственная ситуация, следственное (розыскное) действие, негласное следственное (розыскное) действие, специальные знания.

SUMMARY

Zalozny R. Yu. Forensic characteristics and investigation of robberies committed against drivers of motor vehicles. – *Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.*

Thesis for a Candidate of Law Degree in Specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operative Search Activity. – PJSC “Higher Educational Institution «Interregional Academy of Personnel Management»”, Kyiv, 2021.

The dissertation deals with the complex research of legal, theoretical and organizational-tactical bases of criminalistics maintenance of investigation of robberies committed against drivers of motor vehicles, considering normative provisions of the current criminal procedural legislation. The characteristics of robberies committed against drivers of motor vehicles are given and the structure of forensic characteristics is developed, in particular the subject of criminal encroachment and methods, situation, trace picture and typology of persons committing such crimes are outlined. The problematic aspects of detection and initiation of pre-trial investigation of criminal proceedings on robberies committed against drivers of motor vehicles are investigated. Typical investigative situations and main directions of investigation are singled out. Possibilities of interaction of the investigator with officer of operative divisions and other bodies in the course of investigation are defined. The peculiarities of tactical and forensic support of investigative (search) actions and covert investigative (search) actions during the investigation of robberies committed against drivers of motor vehicles are revealed; the forms of use of special knowledge under such conditions are analyzed.

Keywords: robbery, driver, vehicle, forensic characteristics, criminal proceedings, investigation, investigative situation, investigative (search) action, covert investigative (search) action, special knowledge.

Наклад 100. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 0,9.
Підписано до друку 02.02.2021. Замовлення 145.

Надруковано в «МП Леся».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: (066) 60-50-199, (068) 126-49-26
E-mail: lesya3000@ukr.net